

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.56

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.1.2>

Богданов О. М.,

аспірант

Київського університету інтелектуальної власності та права

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ВИМОГИ ЕФЕКТИВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Анотація. Статтю присвячено визначенню поняття та значення якості судового рішення як вимоги ефективності правосуддя. Автором доведено, що якість судового рішення є невід'ємною складовою ефективності правосуддя.

Аргументовано, що якість судового рішення детермінована дією принципу верховенства права, складовою якого є правова визначеність та єдність судової практики. Обґрунтовано, що в основі вимоги якості судового рішення знаходиться належна вмотивованість такого рішення та відповідність висновків, викладених у судовому рішенні, зі сталою судовою практикою.

Автором доведено, що вимоги до форми судового рішення включають наявність у судовому рішенні всіх необхідних реквізитів, обумовлених офіційністю судового рішення.

Встановлено, що окремою характеристикою якості судового рішення є вимоги до його змісту. Доведено, що такі вимоги слід розмежувати на окремі підгрупи. Охарактеризовано вимоги до структури судового рішення, тобто наявність у структурі судового рішення всіх складових елементів, включаючи вступну, мотивувальну, резолютивну частини.

Доведено, що складовою якості судового рішення є техніко-юридичні вимоги, які включають вимоги до мови та логіки викладення судового рішення. З'ясовано, що судові рішення має викладатися з дотриманням точного використання юридичних термінів, логічно та послідовно.

Автором аргументовано, що вимоги до належного мотивування судового рішення розкриваються через вимоги до мотивувальної частини відповідного рішення. Доведено, що обов'язковою складовою структури судового рішення є наведення основних доводів позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги з посиланням на встановлені обставини справи та здійснення їх правової оцінки з наведенням конкретних норм права.

Обґрунтовано, що вимоги до резолютивної частини судового рішення пов'язані з обов'язковістю його виконання, оскільки можливість швидкого та точного виконання судового рішення у значній мірі залежить від чіткості формулювання резолютивної частини.

Ключові слова: *якість судового рішення, ефективність правосуддя, структура судового рішення, обов'язковість виконання судового рішення.*

Bogdanov O. M. The concept and significance of the quality of a judicial decision as a requirement of effective justice

Abstract. The article is devoted to defining the concept and meaning of the quality of a court decision as a requirement for the effectiveness of justice. The author proved that the quality of the court decision is an integral component of the effectiveness of justice.

It is argued that the quality of a court decision is determined by the operation of the principle of the rule of law, a component of which is legal certainty and the unity of judicial practice. It is substantiated that the basis of the requirement of the quality of a court decision is the proper motivation of such a decision and the conformity of the conclusions set forth in the court decision with stable judicial practice.

The author has proven that the requirements for the form of a court decision include the presence in the court decision of all the necessary requisites due to the formality of the court decision.

It was established that a separate characteristic of the quality of a court decision is the requirements for its content. It has been proven that such requirements should be divided into separate subgroups. The requirements for the structure of the court decision are characterized, that is, the presence of all constituent elements in the structure of the court decision, including introductory, motivational, and resolute parts.

It has been proven that technical and legal requirements are part of the quality of a court decision, which include requirements for the language and logic of the presentation of the court decision. It has been found that the judgment should be presented in accordance with the precise use of legal terms, logically and consistently.

The author argues that the requirements for the proper reasoning of a court decision are revealed through the requirements for the motivational part of the corresponding decision. It has been proven that a mandatory component of the structure of the court decision is the presentation of the main arguments of the statement of claim, appeal or cassation complaint with reference to the established circumstances of the case and their legal assessment with reference to specific legal norms.

It is substantiated that the requirements for the final part of the court decision are related to the obligation of its execution, since the possibility of quick and accurate execution of the court decision largely depends on the clarity of the wording of the final part.

Key words: *the quality of the court decision, the effectiveness of justice, the structure of the court decision, the mandatory execution of the court decision.*

Постановка проблеми. Реалізація принципу ефективного судового захисту, гарантованого ст. 55 Конституції України та ст. 6 Конвенції, неможлива без дотримання вимоги щодо належної якості судового рішення. При цьому така вимога охоплює доволі широке коло характеристик, зокрема – обґрунтованість та вмотивованість судового рішення, логічність викладення, однозначність та точність формулювання висновків та резолютивної частини, обов'язковість виконання тощо.

На підставі ст. 129-1 Конституції України суд ухвалює рішення іменем України, яке є обов'язковим для виконання [1], що наділяє судові рішення публічно-владним характером та висуває не тільки до процедури його прийняття та оприлюднення, але й до його форми та змісту особливо підвищені вимоги щодо якості.

Зазначене обумовлює актуальність теми щодо визначення критеріїв якості судового рішення як складової ефективності правосуддя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти якості судового рішення як невід'ємної складової ефективності правосуддя досліджували такі науковці, як Я. О. Берназюк, О. Іванченко, А. Котелевець, Ю. І. Матвєєва, Л. М. Москвич, К. О. Мудрицька та ін. Водночас, у сучасній науці конституційного права недостатньо наукових досліджень присвячених визначенню критеріїв якості судового рішення з урахуванням положень міжнародних актів та практики Європейського суду з прав людини.

Постановка мети та завдань дослідження. Метою статті є виокремлення критеріїв якості судового рішення як скла-

дової ефективності правосуддя. Для виконання поставленої мети були реалізовані такі завдання: 1) досліджено міжнародне та національне законодавство у сфері регулювання якісних та структурних вимог до судового рішення; 2) виокремлено та охарактеризовано критерії якості судового рішення; 3) доведено, що якість судового рішення є невід'ємною складовою ефективності правосуддя.

Результати дослідження. Процесуальними кодексами України висуваються вимоги щодо законності й обґрунтованості судового рішення.

Зокрема, зі змісту ст. 342 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) [2], ст. 236 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) [3] та ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) [4] вбачається, що законним вважається рішення, якщо воно ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Обґрунтованість судового рішення обумовлюється такими критеріями, як повнота і всебічність з'ясованих обставин, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні, з наданням оцінки всім аргументам учасників справи.

Додатковими вимогами до якості судового рішення вказаними статтями процесуальних кодексів віднесено відповідність судового рішення завданню конкретного виду судочинства (адміністративного, господарського чи цивільного), а також урахування під час вибору та застосування норми права правових висновків Верховного Суду, викладених цим судом як судом вищої

інстанції під час вирішення схожих спірних правовідносин.

Остання вимога до якості судового рішення детермінована дією принципу верховенства права, складовою якого є правова визначеність та єдність судової практики. Це означає, що законним та обґрунтованим може вважатися тільки таке судове рішення, висновки якого узгоджуються зі сталою судовою практикою. Вказане є вимогою певної правової визначеності для учасників справи, а також запорукою реалізації принципу рівності останніх.

Деякі науковці окремо виділяють таку вимогу до якості судового рішення, як його вмотивованість, відмежовуючи таку вимогу від обґрунтованості.

Зокрема, пояснюючи відмінність вимоги щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення, К. О. Мудрицька зазначає, що мотивація судових рішень є механізмом прийняття обґрунтованих рішень. Тобто вмотивованим є таке судове рішення, в мотивувальній частині якого логічно та послідовно викладені обставини справи, встановлені судом, на підставі яких суд розглядає існування правових відносин між сторонами та робить висновки щодо тих чи інших правовідносин, за умови, що на підставі наведених у мотивувальній частині судового рішення мотивів можна зрозуміти висновки, викладені у резолютивній частині такого рішення [5, с. 28].

Інакше кажучи, мотивування судового рішення, як вважає К. О. Мудрицька, це процес формування мотивів такого рішення, повнота яких, фактично, наділяє судове рішення ознакою обґрунтованості. Тобто мотивування – це процес, а обґрунтованість – це результат належного мотивування судового рішення.

З такою думкою цілком можливо погодитися, враховуючи те, що у ст. 342 КАС України [2], ст. 236 ГПК України [3] та ст. 263 ЦПК України [4], які визначають вимоги до змісту судового рішення, не визначені вимоги «належної вмотивованості», натомість закріплено вимогу щодо законності та обґрунтованості такого рішення. Разом з тим, з положень ст. ст. 245 та 246 КАС України [2], ст. ст. 237

та 238 ГПК України [3] та ст. ст. 264 та 265 ЦПК України [4] вбачається, що у цих процесуальних нормах містяться приписи про те, що однією зі складових структури судового рішення є мотивувальна частина, в якій суддя зобов'язаних послідовно викласти мотиви судового рішення.

Конкретний перелік питань, що потребують вирішення суддею (судом) для того, щоб відповідне рішення вважалось обґрунтованим, визначений у згаданих статтях процесуальних кодексів.

Отже, із зазначеного вбачається висновок про те, що судове рішення є таким, що відповідає вимогам обґрунтованості, тобто є обґрунтованим, якщо в його мотивувальній частині логічно та послідовно викладені обставини справи, встановлені судом під час її розгляду з наданням їм правової оцінки (з точки зору правової норми), вирішенні інші питання, що згідно з процесуальними кодексами потребують викладення в мотивувальній частині судового рішення.

Деякі науковці також виокремлюють такий критерій якості судового рішення, як його визначеність, зазначаючи, що цей критерій висуває до судового рішення вимогу щодо надання судом чіткої і конкретної відповіді на усі поставлені перед судом питання із зазначенням: висновку суду про задоволення позову або відмову в задоволенні позову повністю чи частково; а) висновку суду по суті кожної позовної вимоги із вказівкою на те, які саме права позивача визнано або поновлено, розмір грошових сум чи перелік майна, присуджених стороні, вартість майна, яке належить стягнути з відповідача, якщо при виконанні рішення присудженого майна у наявності не буде; конкретні дії, які відповідач повинен вчинити та на чий користь, або інший передбачений законом спосіб захисту порушеного права; б) порядку та способу розподілу судових витрат; в) строку і порядку набрання рішенням суду законної сили та можливість його оскарження із встановленням строку такого оскарження; г) меж допустимості негайного виконання судового рішення або зобов'язання суду чи його право допустити негайне виконання судового рішення [6, с. 25].

На думку О. Іванченка, при визначенні критеріїв якості судового рішення слід керуватися тим, що такі критерії в сукупності повинні давати уявлення про те, яким має бути ефективне судочинство, тобто судочинство, в якому повною мірою реалізовані базові правові цінності демократичного суспільства: верховенство права, незалежність суду тощо. Такі критерії та показники, на думку вченого, повинні охоплювати всі основні аспекти діяльності суду, не обмежуючись лише показником «скасованих чи змінених рішень»; за допомогою відповідних критеріїв можна проводити внутрішню оцінку ефективності діяльності судів певної юрисдикції, зосереджуючи увагу саме на ефективності діяльності системи судів чи конкретного суду, спрямованої на захист прав, свобод людини та громадянина [7, с. 224].

Таким чином, визначаючи критерії якості судового рішення як однієї з вимог ефективності правосуддя, необхідно керуватися комплексним підходом, враховуючи всі аспекти ухвалення судового рішення.

Аналіз положень ст. 244 та ч. 4 ст. 245 КАС України [2], ст. 237 та ст. 238 ГПК України [3], а також ст. 264 та ст. 265 ЦПК України [4] дає підстави дійти висновку, що основними питаннями, на які суд повинен віднайти відповідь у процесі розгляду справи та послідовно відобразити в мотивувальній частині рішення, є: чи дійсно мали місце ті обставини, на які посилаються учасники справи, зокрема позивач або скаржник; чи доведено наявність цих обставин належними, допустимими, достатніми та достовірними доказами; чи мали місце інші обставини справи, які можуть мати значення для її правильного вирішення; який характер мають спірні правовідносини та, відповідно, чи слід розглядати справу за правилами адміністративного, господарського або цивільного судочинства; які правові норми регулюють спірні правовідносини та які правові висновки з позиції цих норм слід зробити за результатом розгляду справи – задовольнити (повністю або частково) позовні вимоги (вимоги апеляційної чи касаційної скарги) або відмовити у їх задоволенні. При цьому, якщо суд відхиляє певні докази або заявлені вимоги, він має про це

зазначити у своєму рішенні з наведенням відповідної аргументації, щоб сторона або інший учасник справи зрозумів мотиви такого відхилення.

Вказані вище питання мають бути послідовно викладені в мотивувальній частині судового рішення. Водночас, зміст мотивувальної частини судового рішення в адміністративному та в господарському і цивільному судочинстві дещо відрізняються, оскільки, наприклад, для адміністративного судочинства характерним є зазначення мотивів, з яких у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень суд, відмовляючи у позові, дійшов висновку, що оскаржуване рішення, дія чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень визнано судом таким, що вчинено відповідно до вимог ч. 2 ст. 2 цього Кодексу [2]. Для мотивувальної частини судових рішень у господарському та цивільному судочинстві це не передбачено.

Стосовно особливих вимог до якості судового рішення саме в адміністративному судочинстві Верховний Суд у постанові від 29 жовтня 2018 р. під час касаційного розгляду справи № 360/530/17-а зазначив, що судові рішення повинні ухвалюватися з урахуванням необхідності дотримання справедливого балансу між ефективним способом захисту порушеного права і законністю такого рішення. У вказаній постанові також зазначено, що безпосереднє втручання суду в дискреційні повноваження суб'єкта владних повноважень допускається, як виняток, у випадку, коли обраний позивачем спосіб захисту порушеного права, положення законодавства, що регулюють спірні правовідносини у публічно-правовій сфері [8].

Тобто в адміністративному судочинстві додатковими критеріями якості судового рішення є відображення в судовому рішенні ефективного способу захисту прав та інтересів особи у правовідносинах із суб'єктом владних повноважень.

Отже, проведене вище дослідження показує, що в основі такої ознаки судового рішення, як належна якість, лежать два ключових критерії – законність, тобто відповідність висновків суду закону, узгодженість таких висновків

із судовою практикою, а також дотримання судом встановленого порядку прийняття рішення, та обґрунтованість, тобто належна вмотивованість судового рішення.

Деякі науковці пропонують більш широкую систему критеріїв якості судового рішення.

Зокрема, Л. М. Москвич у своєму монографічному дослідженні, присвяченому ефективності судової системи, виокремлює такі критерії якості судового рішення: 1) відповідність судового рішення вимогам законності і справедливості, а також відповідність судового рішення сталій судовій практиці; 2) належна вмотивованість судового рішення, яка полягає: а) у правильній правовій позиції суду; б) в прозорості ухвалення судового рішення; в) в повноті наведеної аргументації, тобто в наданні правової оцінки; г) у зрозумілості викладенні обставин справи та наведеній правовій оцінці; 3) юридична грамотність, тобто правильність викладених у судовому рішенні аргументів та висновків з техніко-юридичної точки зору; 4) придатність до виконання, тобто зрозуміле та чітке формулювання резолютивної частини судового рішення [9, с. 178].

Наведені вченою критерії якості судового рішення достатньо повно відображають відповідні вимоги та узгоджуються з положеннями процесуального законодавства, а також практики Європейського суду з прав людини, зокрема викладеної у його рішеннях у справах «Moreira Ferreira v. Portugal» [10] та «Peleki v. Greece» [11]. З позитивної сторони також можна відзначити групування критеріїв.

Також необхідно зазначити про техніко-юридичні вимоги до змісту судового рішення, що є важливим відображенням логіко-граматичної основи юридичного документа, дотримання «чистоти» категоріального апарату (правильне застосування юридичних термінів).

У науковій літературі виокремлюють декілька видів юридичної техніки, у числі яких стосовно судового рішення необхідно виділити інтерпретаційну та правореалізаційну. Перший вид юридичної техніки або техніки тлумачення норм права, за висновком Ю. І. Матвєєвої, це сукупність правил та способів тлумачення норм права для з'ясування

їх реального змісту. Водночас, правореалізаційну та правозастосовну юридичну техніку вчена визначає, як сукупність правил складання та оформлення індивідуальних правових актів, включаючи правила судового правозастосування і техніки прийняття та оформлення судових рішень [12, с. 37].

Як зазначає з цього приводу Я. О. Берназюк, судові рішення, що відповідає вимогам якості, повинно бути викладено чіткою й недвозначною мовою, так щоб його можна було зрозуміти, ухвалено в розумні строки та сформульовано таким чином, щоб його можна було втілити в життя; ефективна процедура виконання судового рішення забезпечує фактичне поновлення в правах, протягом мінімального часу та не призводить до необґрунтованих витрат сторін [13, с. 151].

Висновки. Отже, критерії якості судового рішення можна згрупувати наступним чином:

1) вимоги до форми судового рішення, які включають наявність у судовому рішенні всі необхідні реквізити, включаючи ознаки офіційного проголошення такого рішення ім'я України; також ця група вимог включає необхідність дотримання всіх вимог, що висуваються до офіційного документа (шрифт, наявність підписів, дата, відстані тощо);

2) вимоги до змісту, які слід розмежувати на окремі підгрупи, а саме: а) вимоги до структури судового рішення, тобто наявність у структурі судового рішення всіх складових елементів, уключаючи вступну, мотивувальну, резолютивну частини; б) вимоги до мови та логіки викладення судового рішення, тобто техніко-юридичні вимоги, які висувають до судового рішення такі вимоги: воно має викладатися із дотриманням усіх основних вимог юридичної техніки, зокрема щодо точного використання юридичних термінів у тому значенні, якому вони наводяться у правовій нормі; логічного та послідовного викладення змісту судового рішення; в) вимоги до належного мотивування судового рішення, тобто вимоги до мотивувальної частини відповідного рішення, які виражаються в обов'язковому наведенні в судовому рішенні відповіді на всі основні доводи позовної заяви, апеляційної чи касаційної скарги з посиланням на встановлені

його виконання, оскільки можливість швидкого та точного виконання судового рішення у значній мірі залежить від чіткості формулювання резолютивної частини.

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
3. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико – процесуального розмежування понять «обґрунтованості» та «вмотивованості» судового рішення. Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права. 2022. Вип. 2. С. 25-29.
6. Котелевець А. Окремі питання щодо якості судових рішень. Слово Національної школи суддів України. 2015. № 3(12). С. 18-26.
7. Іванченко О. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг. Підприємництво, господарство і право. 2017. Вип. 11. С. 222-225.
8. Постанова Верховного Суду від 29 жовтня 2018 року у справі № 360/530/17-а. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/77506881>.
9. Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : Монографія. Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. 384 с.
10. The decision of European Court of Human Rights in case of Moreira Ferreira v. Portugal. 05.10.2011. № 19867/12. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-105519%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-105519%22]})
11. The decision of European Court of Human Rights in case of Peleki v. Greece. 07.09.2020. № 69291/12. URL : [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:\[%22Peleki%20v.%20Greece%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22fulltext%22:[%22Peleki%20v.%20Greece%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}).
12. Матвєєва Ю. І. Юридико-технічні характеристики принципу правової визначеності. Наукові записки. Юридичні науки. 2015. Т. 168. С. 37-39.
13. Берназюк Я. О. Ефективність судового рішення в адміністративному судочинстві як складова ефективного правосуддя. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2022. Вип. 2 (98). С. 145-157.